

Πόλεμος, Καπιταλισμός, Οικολογία: Γιατί ο Bruno Latour δεν καταλαβαίνει τίποτα για αυτά;

Maurizio Lazzarato¹

Αντιμέτωπος με τον πόλεμο που έχει ξεσπάσει στην Ουκρανία, ο φιλόσοφος-οικολόγος είναι **χαμένος**. Κατακλυσμένος από τα γεγονότα, “δεν ξέρει πώς να τα καταφέρει με δυο τραγωδίες ταυτόχρονα”, δηλαδή με την Ουκρανία και την παγκόσμια υπερθέρμανση. Ο μόνος ισχυρισμός τον οποίο προωθεί είναι ότι το ενδιαφέρον μας για την μία δεν πρέπει να αποκτήσει προτεραιότητα σε σχέση με το ενδιαφέρον μας για την άλλη. Δεν κάνει καμιά πρόοδο στη σύλληψη της σχέσης τους· και όμως, είναι στην πραγματικότητα πολύ στενά συνδεδεμένες, ακόμα-ακόμα μοιράζονται μια κοινή αφετηρία. Για τον Λατούρ, για να το αναγνωρίσει αυτό θα ήταν αναγκαίο να παραδεχτεί την ύπαρξη του καπιταλισμού, που είναι το πλαίσιο στο οποίο αυτοί οι δύο πόλεμοι αναδύονται και ξεδιπλώνονται.

Πόλεμοι μεταξύ των Κρατών και αυτοί μεταξύ τάξεων, φυλών και φύλων έχουν συνοδεύσει πάντα την εξέλιξη του κεφαλαίου επειδή, στη βάση της πρωταρχικής συσσώρευσης, είναι συνθήκες της ύπαρξής του. Ο σχηματισμός των τάξεων (των εργατών, των σκλάβων και των αποικισθέντων, των γυναικών) συνεπάγεται μια **εξω-οικονομική βία** που **θεμελιώνει** την κυριαρχία καθώς και μια βία που την **συντηρεί**, σταθεροποιώντας και αναπαράγοντας τις σχέσεις μεταξύ νικητή και του κατατροπωμένου. Δεν υπάρχει κεφάλαιο χωρίς ταξικό, φυλετικό, έμφυλο πόλεμο και χωρίς το Κράτος, που κατέχει τη δύναμη και τα μέσα να τους διεξάγει! Ο πόλεμος και οι πόλεμοι δεν είναι εξωτερικές πραγματικότητες αλλά είναι συγκροτητικές της σχέσης κεφάλαιο, ακόμα και αν έχουμε ξεχάσει αυτό το γεγονός. Οι πόλεμοι στον καπιταλισμό δεν ξεσπάνε εξαιτίας κάποιων κακών και άθλιων απόλυτων αρχόντων από την μια και κάποιων ευγενικών, και φιλικών δημοκρατών, από την άλλη.

Τον πόλεμο και τους πολέμους που βρίσκουμε στην αρχή κάθε κύκλου συσσώρευσης, τείνουμε επίσης να τους επαναανακαλύπτουμε στο τέλος του. Στον καπιταλισμό, προκαλούν καταστροφές και σπέρνουν τον θάνατο σε έναν βαθμό που δεν συγκρίνεται σε καμιά περίπτωση με ό,τι συνέβαινε σε άλλες εποχές. Αλλά υπήρξε μια στιγμή στην ιστορία του καπιταλισμού, στις αρχές του 20ου αιώνα, που η σχέση ανάμεσα στον πόλεμο, το κράτος και το κεφάλαιο αναπτύχθηκε με τέτοιο τρόπο που η σχετική καταστροφική του δύναμη, που διαμορφώνει την συνθήκη της ανάπτυξής του (*τη μηχανή του*, λέει ο Schumpeter, ορίζοντάς τον ως “δημιουργική καταστροφή”), γίνεται, τώρα, απόλυτη. Απόλυτη, επειδή θέτει σε διακινδύνευση τις ίδιες τις συνθήκες της ανθρωπότητας μαζί και με αυτές πολλών άλλων ειδών.

Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος και η απόλυτη καταστροφή

Οπαδοί της θεωρίας του *Ανθρωπόκainου* διαφωνούν σχετικά με τη ημερομηνία έναρξής του: η Νεολιθική εποχή, η κατάκτηση της Αμερικής, η Βιομηχανική Επανάσταση, η μεγάλη μεταπολεμική *επιτάχυνση* κλπ. Όλοι αποφεύγουν προσεκτικά να έρθουν αντιμέτωποι με την ρήξη που αναγγέλεται με τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, του οποίου οι πραγματικές επιβλαβείς συνέπειες συνεχίζουν να έχουν επίδραση στα σημερινά πράγματα.

Η μεγάλη μετατόπιση που άλλαξε για πάντα την δικέφαλη μηχανή Κράτους/κεφαλαίου τον 20ο αιώνα συνέβη πολύ πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης του 1929, στη διάρκεια του πολέμου του 1914. *Το καινοτόμο στον “Μεγάλο Πόλεμο” έγκειται στην ολοκλήρωση που πέτυχε ανάμεσα στο Κράτος, τα οικονομικά μονοπώλια, την κοινωνία, την εργασία, την επιστήμη και την τεχνολογία. Η συνεργασία όλων αυτών των στοιχείων στην κατασκευή μιας μεγαμηχανής παραγωγής για τον πόλεμο άλλαξε θεμελιωδώς την λειτουργία του καθενός:* για να ανταποκριθεί στις “έκτακτες ανάγκες”, το Κράτος *όξυνει* την εκτελεστική εξουσία σε βάρος της νομοθετικής και της δικαστικής, η οικονομία *γνωρίζει* μια αντίστοιχη συγκέντρωση πολιτικής εξουσίας στην μορφή της συγχώνευσης μονοπωλίων, ενώ η κοινωνία στην

¹ Στμ. Μεταφρασμένο από εδώ: <https://illwill.com/war-capitalism-ecology>.

ολότητα της (και όχι απλά ο κόσμος της εργασίας) κινητοποιείται στην παραγωγή· τέλος, επιστημονικές και τεχνολογικές καινοτομίες υπάγονται τώρα στον άμεσο έλεγχο του Κράτους ενώ υφίστανται μια βίαιη επιτάχυνση.

Ο Ernst Junger², ο “ήρωας” του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, το περιγράφει ως εξής: συνιστά περισσότερο μια “γιγαντιαία διαδικασία εργασίας” παρά μια “ένοπλη δράση”. Επεκτείνοντας μια οργάνωση της παραγωγής που αφορούσε μόνο έναν πολύ μικρό αριθμό εταιρειών, ο πόλεμος έγινε μια ευκαιρία για την εμπλοκή ολόκληρης της κοινωνίας στην παραγωγή. “Οι χώρες μεταμορφώθηκαν σε γιγαντιαία εργοστάσια ικανά για μαζική παραγωγή στρατιωτικών υπηρεσιών 24/7 ώστε να είναι έτοιμες να τις στείλουν στο μέτωπο όπου μια αιματηρή διαδικασία κατανάλωσης, ακόμα εντελώς μηχανοποιημένης, έπαιξε τον ρόλο της αγοράς”.

Η εμπλοκή κάθε κοινωνικής λειτουργίας στην σφαίρα της παραγωγής (αυτό που οι μαρξιστές αποκαλούν υπαγωγή της κοινωνίας στο κεφάλαιο) γεννήθηκε εκείνη τη στιγμή και σημαδεύεται, και θα είναι πάντα σημαδεμένη, από τον πόλεμο. Κάθε μορφή δραστηριότητας, “ακόμα και αυτή ενός εργάτη στο σπίτι που δουλεύει στη ραπτομηχανή”, προορίζεται για την πολεμική οικονομία και συμμετέχει στην συνολική κινητοποίησή της.

“Μαζί με τους στρατούς που πολεμούν μεταξύ τους στα πεδία των μαχών αναδύονται στρατοί ενός καινούριου τύπου, στρατοί μεταφορών, στρατοί επιμελητείας, στρατοί της πολεμικής βιομηχανίας, στρατοί εργασίας”, στρατοί επικοινωνιών, στρατοί επιστήμης και τεχνολογίας, κλπ. Η επιμελητεία του πολέμου αποδεικνύεται πιο αποτελεσματική από την εμπορική επιμελητεία του κεφαλαίου”.

Είναι από αυτή την άποψη που μπορούμε να μιλήσουμε για “ολοκληρωτικό” πόλεμο. Απαιτεί οικονομική, πολιτική και κοινωνική κινητοποίησή, με άλλα λόγια μια “ολοκληρωτική παραγωγή”. Μεταξύ πολέμου, μονοπωλίων και του Κράτους, αναπτύσσεται ένας δεσμός που κανένας φιλελευθερισμός δεν μπορεί να λύσει – ούτε καν ο νεοφιλελευθερισμός δεν θα μπορεί να φέρει πίσω την αγορά της προσφοράς και της ζήτησης και του ελεύθερου ανταγωνισμού³.

Η γέννηση αυτού που ο Μαρξ ονομάζει “**γενική διάνοια**” (το γεγονός ότι η παραγωγή δεν εξαρτάται μόνο από την άμεση εργασία των εργατών αλλά από τη δραστηριότητα και την συνεργασία της κοινωνίας στο σύνολό της, την επικοινωνία και την τεχνολογία, κλπ.) συμβαίνει στον αστερισμό του πολέμου. Στην μαρξική γενική διάνοια δεν υπάρχει πόλεμος, ενώ στην πραγματική της εδραίωση είναι πραγματικά ο πόλεμος που συμπληρώνει το όλον. *Ο καπιταλισμός, που εγκαινιάζει, ο πόλεμος διαφέρει από αυτόν που περιγράφει ο Μαρξ. Ο Hahlweg, ο Γερμανός ακαδημαϊκός που εξέδωσε τα άπαντα του Κλάουζεβιτς, συνοψίζει τέλεια αυτή την αλλαγή που επηρεάζει τον καπιταλισμό στις αρχές του 20ου αιώνα: στον Λένιν, ο πόλεμος παίρνει τη θέση που έχουν οι οικονομικές κρίσεις στον Μαρξ.*

Από την πλευρά του, ο Κέυνς ισχυρίστηκε ότι το οικονομικό του πρόγραμμα θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο σε μια πολεμική οικονομία, γιατί μόνο σε αυτή την περίπτωση φτάνουν στο όριο των δυνατοτήτων τους οι παραγωγικές δυνάμεις στο σύνολό τους.

Αυτή η φοβερή μηχανή στην οποία συγχωνεύονται πόλεμος και παραγωγή προκαλεί μίαν επιτάχυνση, καθώς διασφαλίζει ένα άλμα στην ανάπτυξη της οργάνωσης της εργασίας, της επιστήμης και της τεχνολογίας· ο συντονισμός και η συνέργεια διαφορετικών παραγωγικών δυνάμεων και κοινωνικών λειτουργιών μεταφράζεται σε μια αύξηση της παραγωγής και της παραγωγικότητας⁴. *Αλλά η παραγωγή και η παραγωγικότητα είναι εδώ στην υπηρεσία της καταστροφής. Για πρώτη φορά στην ιστορία του καπιταλισμού, η παραγωγή είναι “κοινωνική”, ενώ ταυτίζεται με την καταστροφή. Η αύξηση στην παραγωγή προσανατολίζεται προς την αύξηση της ικανότητας για καταστροφή.*

2 Στμ. Ernst Jünger: Γερμανός συγγραφέας, παρασημοφορηθείς στρατιώτης, φιλόσοφος και εντομολόγος που έγινε γνωστός για τα απομνημονεύματά του από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο με τον τίτλο *Storm of Steel*.

3 Στμ. Εν ολίγοις η πολεμική αυτή οικονομία προκαλεί βαθιές “κρατικιστικές” στρεβλώσεις, δύσκολα παζλ ακόμα και για τα (νεο)φιλελεύθερα μυαλά. Ενδεικτικό παράδειγμα, ίσως, η κρατικοποίηση ενεργειακών κολλοσών ενόψει της “ενεργειακής κρίσης” στη Δύση (στη Ρωσία και στην Κίνα ξέρουν καλλίτερα και η πολεμική βιομηχανία είναι μάλλον συστατική των κεθεστώπων).

4 Στμ. Και από πού πηγάζει η συνέργεια και ο συντονισμός; Μα από τον ανθρώπινο παράγοντα, την στοίχιση στην πολεμική προσπάθεια της πλειοψηφίας της κοινωνίας (προφανώς, και της εργατικής τάξης).

Έτσι αρχίζει μια τρελή εξόρμηση για καινούριες εφευρέσεις με στόχο την αύξηση της δύναμης για καταστροφή: καταστροφή του εχθρού και του στρατού του αλλά, επίσης, και του πληθυσμού και των υποδομών της χώρας. Αυτή η διαδικασία βρίσκει την ολοκληρωσή της στην κατασκευή της ατομικής βόμβας στη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η επιστήμη, η υψηλότερη έκφραση της δημιουργικότητας και παραγωγικότητας του κοινωνικού είναι, επεκτείνει ριζικά την δύναμη καταστροφής: από δω και ύστερα, η ατομική βόμβα θέτει την ίδια την επιβίωση της ανθρωπότητας σε αμφισβήτηση.

Σχετικά με αυτό το ζήτημα, ο Günter Anders⁵ παρατηρεί ότι αν τα ανθρώπινα όντα ήταν ατομικά θνητά και η ανθρωπότητα αθάνατη πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο τότε, στη συνέχεια της κατασκευής της ατομικής βόμβας, η ταύτιση της παραγωγής με την καταστροφή απειλεί άμεσα την ανθρωπότητα με θάνατο. Για πρώτη φορά στην ιστορία του, το ανθρώπινο είδος κινδυνεύει να εξαφανιστεί εξαιτίας της δύναμης μιας υπο-ομάδας ανθρώπων εντός του – των καπιταλιστών, ανθρώπων του Κράτους, των εύπορων τάξεων κλπ.

Αυτό το άλμα στην πολιτικο-οικονομική οργάνωση της δικέφαλης μηχανής Κράτος/Κεφάλαιο ήταν μια απάντηση στον κίνδυνο του σοσιαλισμού που στοίχειωνε την Ευρώπη, καθώς και μια προληπτική δράση μπροστά στους ταξικούς, φυλετικούς και έμφυλους πολέμους που έβραζαν στην καρδιά του σοσιαλισμού (παρά την ύπαρξη των οργανώσεων που τον δόμησαν) και που θα συνεχίζονταν να αναπτύσσονται σε ολόκληρο τον 20ο αιώνα.

Η μεγάλη επιτάχυνση

Ο φορέας αυτής της νέας οργάνωσης της μηχανής Κράτους/Κεφαλαίου δεν εξαφανίστηκε με τον τερματισμό των ενεργών εχθροπραξιών, καθώς η “καθολική κινητοποίηση” για “καθολική παραγωγή”, η διαχείριση των έκτακτων αναγκών, η συγκέντρωση της εκτελεστικής και της οικονομικής εξουσίας, των προσωρινών καταστάσεων εξαίρεσης, που συνδέονταν με το κατεπείγον του πολέμου, μετασχηματίστηκαν σε καθημερινές νόρμες της καπιταλιστικής διαχείρισης.

Οικολόγοι αποκαλούν την περίοδο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ως την “μεγάλη επιτάχυνση”. Σε αυτήν βρίσκουμε, άθικτη και εμπεδωμένη στην καθημερινή εργασία και κατανάλωση της οικονομικής “εκρηκτικής άνθισης”, την ίδια ταύτιση παραγωγής και καταστροφής που είχαν επιβεβαιωθεί στη διάρκεια των δύο καθολικών πολέμων⁶.

Στη διάρκεια της μεταπολεμικής φάσης της ανοικοδόμησης, η ολοκληρωμένη παραγωγική μηχανή δεν “ξηλώθηκε” αλλά επανεπενδύθηκε εκ νέου. Όπως θα δούμε, οι αποζημιώσεις για τις καταστροφές που προκλήθηκαν από τον πόλεμο θα διαμορφώσουν μια καινούρια και ακόμα πιο εντυπωσιακή καταστροφή: με την μεγάλη επιτάχυνση, κάναμε ένα τεράστιο άλμα προς το σημείο χωρίς επιστροφή όσον αφορά την υποβάθμιση της κλιματικής ισορροπίας και της ισορροπίας της βιοσφαιρας.

Ο μεταπολεμικός καπιταλισμός συνεχίζει να εκμεταλλεύεται την ολοκλήρωση που γεννήθηκε στη διάρκεια του καθολικού πολέμου παράγοντας εξαιρετικούς ρυθμούς ανάπτυξης και παραγωγικότητας, στους οποίους αντιστοιχούν εξίσου εξαιρετικοί ρυθμοί καταστροφής των συνθηκών κατοικισιμότητας του πλανήτη. Το ανθρώπινο είδος (μαζί με πολλά άλλα ζωντανά πλάσματα) απειλείται για δεύτερη φορά με εξαφάνιση. Δεν είναι πλέον η “φύση” που “απειλεί” την ανθρωπότητα, αλλά οι τάξεις που “διευθύνουν” αυτή την οικονομικο-πολεμική μηχανή.

Αυτή η ταύτιση παραγωγής και καταστροφής ξεδιπλώνεται μέσα στο πλαίσιο μιας “ειρήνης” που οι συνθήκες που την καθιστούν εφικτή θεμελιώνονται πάντα από τον πόλεμο: ψυχρού στον Βορρά και πολύ

5 Στμ. Günter Anders: Γερμανός φιλόσοφος, δημοσιογράφος, δοκιμιογράφος και ποιητής. Εκπαιδευμένος στην φαινομενολογική παράδοση, ανέπτυξε μια φιλοσοφική ανθρωπολογία για την εποχή της τεχνολογίας, εστιάζοντας σε θέματα όπως οι συνέπειες των ΜΜΕ στην συναισθηματική και ηθική μας ύπαρξη, το παράλογο της θρησκείας, την πυρηνική απειλή, την Σόα [Ολοκαύτωμα], και το ερώτημα του να είναι κανείς φιλόσοφος.

6 Στμ. Με άλλα λόγια, η καταστροφή της φύσης από τον καπιταλιστικό πολιτισμό είναι κομμάτι μιας πολεμικής επιχείρησης, με τον εχθρό να είναι η Φύση συνολικά. Η καπιταλιστική οικονομία που καταστρέφει τον πλανήτη είναι μια πολεμική οικονομία, κάτι που θέτει, φυσικά, τον πόλεμο και την καταστροφή του πλανήτη, σε μια ενιαία και εντελώς μη τετριμμένη, όχι απλά “οικολογική”, βάση.

θερμού στον Νότο, όπου ο “παγκόσμιος εμφύλιος πόλεμος”, που προβλέφθηκε από την Χάνα Άρεντ και τον Καρλ Σμιτ το 1961, βρίσκει τον εαυτό του συμπυκνωμένο. Μόνο μια ευρωκεντρική ψευδαίσθηση μπορεί να επιτρέψει σε κάποιον να θεωρήσει τα “*trente glorieuses*”⁷ ως μια περίοδο ειρήνης.

Η μεγάλη επιτάχυνση είναι αδιανόητη χωρίς την συναίνεση του εργατικού κινήματος, το οποίο επανενδυναμώνει την ενσωμάτωσή του στον καπιταλισμό και το κράτος, μια ολοκλήρωση που άρχισε με την υποστήριξή του (με την μορφή της *vote des crédits*) για τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Στον Παγκόσμιο Βορρά, ο φορντιστικός συμβιβασμός ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία στην Μεταπολεμική περίοδο βασίζεται σε μια άρρητη συναίνεση που συγκαλύπτει την ταύτιση της παραγωγής και της καταστροφής που η “καθολική κινητοποίηση” για την “καθολική παραγωγή” έχει τώρα αφήσει στην λειτουργία του καπιταλισμού. Το εργατικό κίνημα θα περιορίσει τον εαυτό του στο να απαιτεί μισθούς και εργατικά δικαιώματα, αφήνοντας την πλήρη εξουσία στην μηχανή Κράτους/Κεφαλαίου όταν πρόκειται να αποφασιστεί το περιεχόμενο της εργασίας και οι σκοποί της παραγωγής⁸. Ο συμβιβασμός λειτουργεί ωςάν η ταυτότητα παραγωγής και καταστροφής να αφορά την περίοδο του πολέμου, ιδιαίτερα όταν έχει να κάνει με τις έννοιες της εργασίας και του εργάτη. Ο Günter Anders είναι ο πρώτος που σκιαγράφησε το μετατοπιζόμενο νόημα τέτοιων όρων υπό τις καινούριες πραγματικότητες του καπιταλισμού: “Το ηθικό στάτους του προϊόντος (το στάτους του δηλητηριώδους αερίου ή αυτό της βόμβας υδρογόνου) δεν ρίχνει καμιά σκιά στην ηθικότητα του εργάτη που συμμετέχει στην παραγωγή του”, γράφει. Είναι πολιτικά αδιανόητο ότι “το προϊόν που πρόκειται να παραχθεί, ακόμα και το πιο απεχθές, θα μπορούσε να επιμολύνει την ίδια την εργασία”. Η εργασία, όπως και το χρήμα, του οποίου αποτελεί συνθήκη, “δεν έχει μυρωδιά”. “Καμιά εργασία δεν μπορεί να απαξιωθεί ηθικά από τον σκοπό της”.

Οι σκοποί της παραγωγής δεν θα πρέπει να απασχολούν τον εργάτη με κανέναν τρόπο, γιατί – και αυτό “είναι ένα από τα αποτροπιαστικά χαρακτηριστικά της εποχής μας” – η εργασία πρέπει να θεωρείται “ηθικά ουδέτερη...οποιαδήποτε εργασία και να κάνουμε, το προϊόν αυτής της εργασίας παραμένει πάντα πέρα από το καλό και το κακό”. Τα συνδικάτα και το εργατικό κίνημα έχουν δεσμευτεί με τον “μυστικό όρκο” του “να μην βλέπουν, ή μάλλον να μην ξέρουν τι κάνει (η εργασία)”, να “μην λαμβάνουν υπόψιν το σκοπό της”.

Στις συνθήκες του σύγχρονου καπιταλισμού, η κατάσταση έχει γίνει ακόμα πιο ριζοσπαστική. Κάθε εργασία (και όχι μόνο αυτή που παρήγαγε “δηλητηριώδη αέρια ή τη βόμβα υδρογόνου”) είναι καταστροφική· κάθε κατανάλωση (και όχι μόνο να ταξιδεύει κανείς με το αεροπλάνο) είναι καταστροφική. Είναι συνεπώς μη αποφασίσιμο αν η εργασία ή η κατανάλωση δημιουργεί μια ύπαρξη ή την καταστρέφει, επειδή **είναι ταυτόχρονα δυνάμεις της παραγωγής και της καταστροφής.**

Στον καπιταλισμό, τα άτομα είναι ταυτόχρονα απρόθυμοι “συνεργοί” της καταστροφής, καθώς παράγουν καταστροφή εργαζόμενα και καταναλώνοντας, και θύματα εκμετάλλευσης και κυριαρχίας καθώς αναγκάζονται να “κατασκευάζουν” καταστροφή. Δεν έχουμε άλλη εναλλακτική από το να σπάσουμε τα δεσμά της υποταγής που αντικειμενικά μας καθιστούν συνεργούς, να αποσπάσουμε τους εαυτούς μας από αυτές τις σχέσεις εργασίας και κατανάλωσης – με άλλα λόγια, **να φτάσουμε την άρνηση της εργασίας και της κατανάλωσης στην κατακλείδα της.**

7 Στμ. *Trente glorieuses*: η Ένδοξη Τριακονταετία. Με αυτό τον όρο χαρακτηρίζεται στη Γαλλία η τριακονταετής περίοδος οικονομικής ανάπτυξης που ακολούθησε τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, από το 1945 έως το 1975.

8 Στμ. Όλα αυτά είναι ουσιαστικά στοιχεία της “εξαφάνισης” της εργατικής ταυτότητας (ή, αλλιώς, της διάμρφωσης της εργατικής ταυτότητας σε αυτή την νέα συνθήκη).

Ο αποκαλούμενος “νεοφιλελευθερισμός”

Η στρατηγική της μηχανής Κράτος/Κεφάλαιο υιοθετεί χωρίς ντροπές το σύνθημα “καθολική κινητοποίηση” για “καθολική παραγωγή”, που ο συμβιβασμός κεφαλαίου-εργασίας είχε εφαρμόσει στην πράξη χωρίς, όμως, να την κάνει κήρυγμα. Η οικονομικο-πολιτική μήτρα εξακολουθεί να είναι αυτή που διαγράφηκε στη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, της οποίας η νέα παγκοσμιοποίηση, εντατικοποίηση της χρηματιστικοποίησης και συγκεντροποίηση της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας μόνο αυξάνει τις παραγωγικές και καταστροφικές διαστάσεις της, εξυμνώντας τα αυταρχικά και αντιδημοκρατικά χαρακτηριστικά της.

Ο νεοφιλελευθερισμός όχι μόνο γεννήθηκε στους εμφυλίους πολέμους στη Λατινική Αμερική, αλλά τροφοδοτεί όλους τους πολέμους που οι Αμερικανοί και το NATO έχουν κηρύξει σε ολόκληρο τον κόσμο, πρώτα εναντίον ενός εχθρού που οι ίδιοι βοήθησαν να δημιουργηθεί (ισλαμιστική τρομοκρατία) και στην συνέχεια εναντίον των δυνάμεων που αναδύθηκαν από τους απελευθερωτικούς αγώνες κατά της αποικιοκρατίας (ο πραγματικός στόχος του τωρινού πολέμου [στην Ουκρανία] είναι η Κίνα).

Η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση είναι πολύ διαφορετική από αυτήν που έλαβε χώρα στον 19ο και 20ο αιώνα. Ενώ η δεύτερη είχε σαν στόχο την αποικιοκρατική διαίρεση του κόσμου, σήμερα δεν μπορεί κανείς να υπολογίζει πλέον σε έναν Νότο υποταγμένο στη Δύση. Αντίθετα, οι πρώην αποικίες είναι οικονομικο-πολιτικές δυνάμεις που κάνουν τον Βορρά να κλονίζεται – ο τελευταίος στερούμενος οποιασδήποτε ιδέας για το πώς θα εδραιώσει την ηγεμονία του παρά μόνο με τα όπλα. Ο Παγκόσμιος Νότος θέτει δυο προβλήματα. Μορφές νεο-καπιταλισμού, που έχουν υιοθετηθεί από τις πρώην αποικίες, μόνο θα επαυξήσουν την επέκταση της παραγωγής/καταστροφής, αποδεικνύοντας ταυτόχρονα ότι η δράση (*l'action*) της μηχανής Κράτους/Κεφαλαίου του κέντρου δεν μπορεί να επεκταθεί στη υπόλοιπη ανθρωπότητα: **ο παγκοσμιοποιημένος καπιταλισμός φτάνει τον όλεθρο**, που η μεγάλη επιτάχυνση είχε ήδη μεγενθύνει στη Μεταπολεμική περίοδο, **στο σημείο της μη αντιστροφής**.

Η επιβεβαίωση της ισχύος τους (η οποία, παραδόξως, προκλήθηκε από μια παγκοσμιοποίηση που, αντίθετως, υποτίθεται ότι θα διασφάλιζε την αρχή ενός νέου Αμερικανικού αιώνα) αναζωπύρωσε την σύγκρουση ανάμεσα σε ιμπεριαλισμούς που οι ΗΠΑ είχαν επιδώσει επί χρόνια να μετασχηματίσουν σε ανοιχτό πόλεμο. Τυφλωμένος από το πολεμοδιψές παραλήρημά του, ο Παγκόσμιος Βορράς δυσκολευόταν να συλλάβει ότι τώρα συνιστά μια μειονότητα, και όχι μόνο από δημογραφική σκοπιά (ακόμα και σε σχέση με τον τωρινό πόλεμο, η πλειοψηφία των χωρών δεν έχουν ευθυγραμμιστεί με τη θέση του Βορρά επειδή ξέρουν ποιος έχει υπάρξει και ότι ακόμα αποτελούν στόχο για την κυρίαρχη αλλαζονεία των Γιάνκηδων).

Υπάρχει ακόμα μια εντυπωσιακή αναλογία με το παρελθόν: η βία που η Ευρώπη άσκησε στις αποικίες της επιτέλους επέστρεψε στην ήπειρο με τη μορφή ολοκληρωτικών πολέμων και του φασισμού. Ο Aimé Césaire⁹ αρεσκόταν να λέει ότι αυτό για το οποίο μεμφόμεστε τον Χίτλερ δεν ήταν οι “αποικιοκρατικές” του μέθοδοι αλλά η χρήση τους εναντίον των λευκών. Μετά από τριάντα χρόνια πολέμων διεξαγόμενων από τους Αμερικανούς και το NATO σε ολόκληρο τον κόσμο, η ένοπλη βία επέστρεψε στην Ευρώπη, επιβαλλόμενη από τις ΗΠΑ και γινόμενη αποδεκτή από τα κράτη και τις τοπικές ελίτ που είναι πλήρως υποταγμένες στην αμερικανική θέληση. Ο πόλεμος τώρα έχει “ρυθμιστεί” να κρατήσει καιρό, γιατί οι Αμερικανοί δεν θα χαλαρώσουν την ένοπλη πίεση μέχρι να πετύχουν να κατασκευάσουν την *Αδύνατη Αυτοκρατορία*, ένα Σχέδιο που είναι και αυτοκτονικό και ανθρωποκτονικό. Τα δεινά για την ανθρωπότητα τα χρόνια που έρχονται περικλείονται πολύ καλά στη δήλωση του Μπάιντεν: “*εργαζόμαστε για να κάνουμε την Αμερική να ηγηθεί του κόσμου για μια φορά ακόμα*”. Αυτό είναι το πραγματικό πρόγραμμα της προεδρίας του. Αυτό που διακηρύχθηκε επίσημα στη διάρκεια της προεδρικής εκστρατείας – *να χαλιναγωγηθεί ο εκκολλαπτόμενος εμφύλιος πόλεμος* – έχει σταδιακά εγκαταλειφθεί.

Τα λόγια του Κένυς ταιριάζουν στην τραγωδία του πολέμου όπως και στην οικολογική καταστροφή: η ηγεμονία του χρηματιστικού κεφαλαίου, που οδήγησε στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, περιείχε έναν

⁹ Στμ. *Aimé Fernand David Césaire*: Γάλλος, με καταγωγή από την Μαρτινίκα, ποιητής, συγγραφέας και πολιτικός. Είναι “ένας από τους ιδρυτές του κινήματος *Négritude* στη γαλλόφωνη λογοτεχνία” και αυτός που επινόησε τον όρο *négritude* στα Γαλλικά.

“αυτοκαταστροφικό κανόνα” που κυβερνά “κάθε πτυχή της ύπαρξης”, έναν οικονομικό κανόνα που παραμένει λειτουργικός και σήμερα. Η βία, που οι καπιταλιστές και το Κράτος εξαπολύουν, περιέχει ήδη την οικολογική καταστροφή επειδή για να προστατέψουν τους εαυτούς τους, τα κέρδη, την ιδιοκτησία και την εξουσία τους είναι “ικανοί να εξαφανίσουν τον ήλιο και τα αστέρια”.

Ο πόλεμος μεταξύ των δυνάμεων και ο πόλεμος εναντίον της “Γαίας” έχουν την ίδια αφετηρία

Να πιστεύει κανείς ότι η Ρωσία είναι η αιτία ενός δυνητικά τρίτου παγκοσμίου πολέμου είναι σαν να πιστεύει ότι η δολοφονία του Σαράγιεβο ήταν η αιτία του πρώτου. Είναι διανοητική και πολιτική νωθρότητα.

Έναν αιώνα πριν, η Ρόζα Λούξεμπουργκ είχε ήδη συλλάβει την αδυνατότητα ολοκλήρωσης της παγκοσμιοποίησης του κεφαλαίου και, ως εκ τούτου, το αναπόφευκτο του ιμπεριαλιστικού πολέμου: το κεφάλαιο, “έχοντας μια τάση να γίνει μια παγκόσμια μορφή, θρυμματίζει τον εαυτό του εξαιτίας της ανικανότητάς του να γίνει πραγματικά η παγκόσμια μορφή της παραγωγής”. **Δεν μπορεί να γίνει παγκόσμιο κεφάλαιο επειδή εξαρτάται από το Έθνος-Κράτος** τόσο για την πραγματοποίηση της υπεραξίας και την εξ αυτής απαλλοτρίωση (την ατομική ιδιοκτησία την εγγυώνται οι νόμοι και η ισχύς του έθνους-κράτους) όσο και για την “ρύθμισή” του¹⁰. Όπως το θέτουν οι Ντελέζ και Γκουαταρί, *χωρίς το Κράτος το κεφάλαιο θα έστελνε τις ροές του στο φεγγάρι*.

Η μηχανή της συσσώρευσης και η τάση της για ασταμάτητη επέκταση (η παγκόσμια αγορά) στηρίζονται σε μια **ένταση** ανάμεσα στο Κράτος και το κεφάλαιο, παρ’ όλο που αμφότερα συμμετέχουν πλήρως στη λειτουργία της. Το κεφάλαιο εκφράζει μια “τάση να γίνει παγκόσμιο”, που δεν μπορεί να εκπληρωθεί γιατί **δεν διαθέτει ούτε την πολιτική ούτε την στρατιωτική εξουσία που είναι αναγκαίες για τις φιλοδοξίες του**. Αντίθετα, είναι **το Κράτος που ασκεί αυτές τις δυο εξουσίες αλλά το θεμέλιό του είναι εδαφικό, με σύνορα και αντίπαλα κράτη**. Είναι άσκοπο να αντιπαραθέσει κανείς το κεφάλαιο (με την εντελώς σχετική εμμένειά του) και το Κράτος (με την πολύ πραγματική κυριαρχία του), καθώς δρουν πάντα από κοινού.

Η αποτυχία της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης είναι πολύ **ανάλογη** με την αποτυχία της προηγούμενης στο διάστημα μεταξύ του τέλους του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου. *Και η τωρινή, επίσης, δεν μπορεί παρά να τελειώσει μόνο με πόλεμο γιατί όταν το χρηματιστικό κεφάλαιο καταρρέει, τα κράτη και οι στρατοί τους θα προχωρήσουν να ανταγωνιστούν για την ηγεμονία στην παγκόσμια αγορά¹¹*.

Η παρούσα παγκόσμια “αταξία” (μια πολλαπλότητα κέντρων εξουσίας που συγκροτούνται από μεγάλους χώρους αλλά που στο κέντρο τους υπάρχουν πάντα κράτη), που οι Αμερικανοί θα ήθελαν να ανάγουν σε μια **αδύνατη αυτοκρατορική τάξη** (αδύνατη επειδή έχει ήδη αποτύχει), ενέχει το ρίσκο του κατρακυλισματος σε ένα ακόμα μεγαλύτερο χάος, άσχετα από το ποιος βγαίνει νικητής.

10 Στμ. Θεωρούμε ότι η αδυνατότητα της ολοκλήρωσης του κεφαλαίου στην παγκοσμιοποιημένη μορφή του έχει και μια άλλη διαλεκτική πτυχή, πέρα από την διαλεκτική ένταση με το Κράτος, μια διαλεκτική αντίφαση εγγενή στο ίδιο το κεφάλαιο. Σχηματικά θα λέγαμε ότι η εμμενής τάση του κεφαλαίου για ολοκλήρωση, δηλαδή διαρκή επέκταση – στοιχείο της δυνητικά άπειρης τάσης αυτοπραγμάτωσής του - πρέπει να αναζητηθεί στη “διαφορά δυναμικού” μεταξύ διαφοροποιημένων ζωνών συσσώρευσης, συμπεριλαμβανομένων και των ζωνών μη πλήρους υπαγωγής της εργασίας στο κεφάλαιο. Έτσι, η ολοκλήρωση του κεφαλαίου, η επέκτασή του σε παγκόσμια μορφή της παραγωγής, είναι ο ορίζοντας που το “αγγιγμά” του καταργεί, ταυτόχρονα, το κεφάλαιο ως τέτοιο, καθώς η τάση ολοκλήρωσης το ωθεί στην ομογενοποίηση εκείνη που αντιφάσκει **διαλεκτικά με την ίδια την κινητήρια δύναμη της επέκτασής του, δηλαδή την διαφοροποίησή του!** Ουσιαστικά, το κεφάλαιο προσπαθώντας να ολοκληρωθεί “ξεμένει” από το ίδιο το “καύσιμό” της ολοκλήρωσής του.

11 Στμ. Εδώ μπορούμε να δούμε μια ενδιαφέρουσα ίσως πτυχή της διαλεκτικής Κράτους-κεφαλαίου. Συγκεκριμένα πώς το Κράτος μέσα από τις αντίρροπες προς την ολοκλήρωση τάσεις του κεφαλαίου (τοπικότητα, εδαφικότητα, προστατευτισμός κλπ.), έρχεται να παραγάγει εκείνες ακριβώς τις συνθήκες που θα απεγκλωβίσουν το κεφάλαιο από την τελμάτωση που η διαλεκτική αντίφαση της ολοκλήρωσής του επιφέρει (όπως θίξαμε στην προηγούμενη σημείωση), παράγοντας “διαφορές δυναμικού” που θα ρίξουν καινούριο “καύσιμο” στον κινητήρα της διαφοροποίησης του κεφαλαίου (σχηματικά, αναστροφή της “παγκοσμιοποίησης”), ανοίγοντας χώρο για έναν καινούριο κύκλο επέκτασης/ολοκλήρωσης (η ολοκλήρωση εδώ είναι ακριβώς η προσπάθεια **πλήρους επικράτησης μιας από τις κρατικές φράξιες του κεφαλαίου ως παγκόσμιας υπερδύναμης**, στόχο όλων των πολεμοκάπηλων). Συνεπώς, **οι διακρατικοί πόλεμοι είναι πτυχή της διαλεκτικής Κράτους-κεφαλαίου** και ως τέτοιοι πρέπει να αναλυθούν και όσον αφορά τα όριά τους.

Στη θέση του κοσμοπολιτισμού, η μεγάλη παγκοσμιοποίηση έχει μόνο καταφέρει να παραγάγει ταυτοτικές λογικές, καθώς το κεφάλαιο, για να μην καταρρεύσει μετά την χρηματιστική πανωλεθρία του 2008, και υποστηρίζοντας τον καπιταλιστικό “πολιτισμό” μαζί του, έπρεπε να φωλιάσει κάτω από τις προστατευτικές φτερούγες του Κράτους, **το οποίο μπορεί το ίδιο να ζει μόνο από τις ταυτότητες: εθνικισμός, φασισμός, ρατσισμός, σεξισμός.**

Στον καπιταλισμό, **οι διαφορές δεν αυτο-διαφοροποιούνται**, παράγοντας απρόβλεπτες καινοτομίες (όπως, ευφυώς ή ανεύθυνα, ισχυρίζεται η φιλοσοφία της διαφοράς¹²), αλλά **πολώνονται** (ανισότητες στο εισόδημα, τα αποκτήματα, την εκπαίδευση, την υγεία κλπ.) σε σημείο που να γίνονται αντιθέσεις. Αποτυγχάνοντας να μετασηματιστούν σε αντιθέσεις απέναντι στην μηχανή Κράτους/κεφαλαίου, σταθεροποιούνται σε ταυτότητες στο κέντρο των οποίων βρίσκει κανείς πάντα τον λευκό άντρα. Εθνικιστικές, ρατσιστικές και σεξιστικές ταυτότητες είναι οι εν πολλοίς εκπληρωμένες συνθήκες της παραγωγής των υποκειμενικότητων του πολέμου. Η αντιρωσική υστερία που απελευθερώθηκε από τα ΜΜΕ, το ρατσιστικό μίσος με το οποίο διακρίνουν όσους πολεμούν αλλά και τα θύματα εξίσου (λευκούς από τους μη-λευκούς) ήταν αναμενόμενη μετά από μια μακρόχρονη “εργασία” της συμβολικής” καταστροφής της υποκειμενικότητας που καλλιέργησε ένα φασιστικό γίνεσθαι οπλισμένο με την ενθουσιώδη προσμονή του πολέμου.

Πλησιάζουμε την ολοκλήρωση μιας διαδικασίας που ξεκίνησε λίγο περισσότερο από έναν αιώνα πριν, η ταχύτητα της οποίας αυξήθηκε τα τελευταία 70 χρόνια: το κλείσιμο κάθε “δημόσιου χώρου”, τον κορεσμό της καθεμιάς ξεχωριστά πτυχής της ατομικής και συλλογικής ζωής από την ατομική ιδιοκτησία. Αυτή είναι μια διαδικασία εντελώς διαφορετικού εύρους στόχευσης από την “υγειονομική δικτατορία” που επικαλείται ο Αγκάμπεν. **Το κράτος έκτακτης ανάγκης είναι η κανονικότητα που πρέπει απαραίτητα να συνοδεύει την ταυτότητα παραγωγής και καταστροφής** επειδή αυτή εξελίσσεται από την αρχή του 20ου αιώνα, εμπεδούμενη στη μηχανή Κράτος/κεφάλαιο, της οποίας οι υποσχέσεις για ειρήνη και ευημερία διαρκούν μόνο όσο μια “*belle époque*.”

Ακόμα και μια επιφανειακή ανάλυση του καπιταλισμού και της ιστορίας του αρκεί για να καταλάβει κανείς ότι, μετά από μια πολύ σύντομη περίοδο ευφορίας (την *belle époque* της “στροφής” του [20ου] αιώνα και, αργότερα, των δεκαετιών του 1980 και του 1990), στη διάρκεια της οποίας ο καπιταλισμός φαινόταν να θριαμβεύει πάνω σε όλες τις αντιφάσεις, δεν έχει παρά μόνο τον πόλεμο και τον φασισμό για να μπορεί να ξεπερνά τα αδιέξοδά του.

Η “ευημερία για όλους” έχει μετατραπεί σε μια τεράστια συγκεντροποίηση πλούτου για λίγους, σε οικονομική καταστροφή και μάχες μέχρι θανάτου για την οικονομική ηγεμονία και την πρόσβαση στους πόρους. Η ανταλλαγή της υπακοής για την συντήρηση της ζωής, που το Κράτος, από την εποχή του Χομπς, υποτίθεται ότι εγγυάται απέναντι στους κινδύνους του “πολέμου όλων εναντίον όλων”, υφίσταται εδώ μια διπλή άρνηση: με την ενορχήστρωση των μακελειών του βιομηχανικού πολέμου και από την εξόντωση του ανθρώπινου είδους που είναι ήδη για τα καλά σε εξέλιξη.

Η βιοπολιτική (“ζήσε και άσε τους άλλους να πεθάνουν”) αποκαλύπτει όλο το “ιδεολογικό” της περιεχόμενο όταν έρχεται αντιμέτωπη με την πραγματικότητα της μηχανής Κράτος/κεφάλαιο, που αποδέσμευσε την οικονομική βία του πρώτου πόλου μόνο και μόνο για να απελευθερώσει στη συνέχεια την ένοπλη βία του δεύτερου. Δύο μορφές βίας που συνδυασμένες απέχουν αρκετά από την κυβερνητική ειρήνευση που υπονοεί η φράση “άσε να ζήσουν”.

12 Στμ. Ο Ζακ Ντεριντά επινόησε τον όρο *différance*/διαφορά (με σκόπιμη την ανορθογραφία της λέξης *différence*) [ανορθογραφία που στα Ελληνικά αποδίδεται αντίστοιχα ως διαφορά-διαφορά] για να προσφέρει ένα εννοιολογικό “άγκιστρο” στον τρόπο σκέψης του σχετικά με τις διαδικασίες επί τω έργω εντός της γραφής/γλώσσας. Αυτός ο νεολογισμός είναι ένα παιχνίδι με τις δυο σημασίες της λέξης *différer* στα Γαλλικά: διαφέρω [στα Αγγλικά: *differ*] και αναβάλλω [στα Αγγλικά: *defer*]. Από αυτό ο Ντεριντά ισχυρίζεται ότι το νόημα δεν αναδύεται από σταθεροποιημένες διαφορές μεταξύ στατικών στοιχείων σε μια δομή αλλά ότι οι σημασίες που παράγονται στη γλώσσα και άλλα σημασιοδοτικά συστήματα είναι πάντα μερικές, προσωρινές και απείρως αναβαλλόμενες κατά μήκος μιας αλυσίδας διαφοροποιημένων/αναβαλλόμενων σημαινόντων. Η διαφορά συνδέεται με τον χώρο, ενώ η αναβολή συνδέεται με τον χρόνο. Ο Derrida κατανοεί αυτή τη διαφορά, το σχίσμα δηλαδή που χαράσσει η αναβολή μέσα στον παρόντα χρόνο, ως τόπο ανάδυσης της γραφής.

Η πιθανή εξαφάνιση της ανθρωπότητας μέσω της συμπυκνωμένης βίας της ατομικής βόμβας, για την οποία μίλησε ο Günther Anders την δεκαετία του 1950, αναβιώνει σήμερα από την “διάχυτη βία” της παγκόσμιας υπερθέρμανσης, την υποβάθμιση της βιόσφαιρας, την εξάντληση του εδάφους, την υπερεκμετάλλευση της Γης κλπ. Δυο διαφορετικές χρονικότητες – το ακαριαίο της βόμβας και η διάρκεια της οικολογικής υποβάθμισης – συγκλίνουν στο ίδιο αποτέλεσμα επειδή ρέουν από την ίδια πηγή, την ταύτιση της παραγωγής και της καταστροφής. Στον τωρινό πόλεμο στην Ουκρανία, ζούμε κάτω από μια διπλή απειλή: μια ατομική, η οποία ποτέ δεν εξαφανίστηκε, και μια άλλη “οικολογική”. Αυτό που ο Λατούρ αποτυγχάνει να δει έχουν αναλάβει να μας το δείξουν τρέχοντα γεγονότα. Ο πόλεμος θα έχει, αν μη τι άλλο, εξυπηρετήσει στο να αποκαλύψει ένα πράγμα: την ασυνέπεια ενός μεγάλου τμήματος της οικολογικής σκέψης και των πιο υψηλού κύρους διανοητών της.

Υστερόγραφο: μια κρίση οντολογίας

Η ταύτιση παραγωγής και καταστροφής δεικνύει **μια κρίση στην έννοια του είναι**, του οποίου η φιλοσοφία της παραγωγικής ισχύος έχει επιδιώξει να επιβεβαιώσει (το είναι ως δημιουργία, μια διαρκής διαδικασία επέκτασης, μια κατασκευή του κόσμου και του ανθρώπου). Αυτή η μακρά ιστορία του είναι ανατρέπεται από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, μετά τον οποίο **η αυτο-παραγωγή του είναι συμπίπτει με την αυτο-καταστροφή του**. Οι φιλοσοφίες των δεκαετιών του 1960 και του 1970 απέτυχαν εντελώς να αναγνωρίσουν την νέα κατάσταση. Αντίθετα, πόνταραν διπλά στην δύναμη της εφευρετικότητας, της γρήγορης εξάπλωσης και της διαφοροποίησης του είναι. Το αρνητικό της καταστροφής εξοβελίστηκε από την σκέψη ακριβώς τη στιγμή που το είναι, υπό το καθεστώς της καθολικής παραγωγής, έγινε συγκρίσιμο με μια “γεωλογική” δύναμη ικανή να τροποποιήσει την μορφολογία της Γης, καταστρέφοντας παράλληλα τις συνθήκες της κατοικισιμότητάς της. Η κριτική του αρνητικού εστίασε στην Εγελιανή διαλεκτική αλλά απέτυχε να προβληματοποιήσει την απόλυτη άρνηση που το νέο πρόσωπο του καπιταλισμού υπέθαλπε εντός του. Την στιγμή που το είναι έμοιαζε να είναι εμπλουτισμένο από την διαρκή παραγωγή νέων ιδιομορφιών¹³, καταναλώνεται, εξαντλείται και, ακόμα-ακόμα, απειλείται με εξόντωση. Τέτοια είναι η χωρίς προηγούμενο κατάσταση που η φιλοσοφία αποφεύγει σαν την πανούκλα.

Η ταύτιση παραγωγής και κατανάλωσης μας υποχρεώνει να ξαναδούμε όχι μόνο την κατηγορία της εργασίας αλλά όλες εκείνες τις παραγωγικές δυνάμεις που ίσως επιδιώκουν να κληρονομήσουν την εξουσία του είναι. Ο καθολικός πόλεμος και η συνδυαστική επιτάχυνση του κεφαλαίου, του Κράτους, της επιστήμης/τεχνολογίας και της εργασίας, έχουν καταστήσει τις μαρξική αντίθεση μεταξύ παραγωγικών δυνάμεων και παραγωγικών σχέσεων μη λειτουργική, **επειδή οι παραγωγικές δυνάμεις είναι ταυτόχρονα καταστροφικές δυνάμεις**. Στον 19ο αιώνα, η εργασία και οι εταίροι της, η επιστήμη και η τεχνολογία, έμοιαζαν να συγκροτούν μια δύναμη δημιουργίας φυλακισμένη από τις παραγωγικές σχέσεις (ειδικότερα, την ατομική ιδιοκτησία και το Κράτος που την διασφάλιζε). Χρειάζονταν να απελευθερωθούν από την λαβή του τελευταίου ώστε να μπορέσουν να αναπτύξουν αυτές τις παραγωγικές δυνάμεις που μέχρι τότε περιορίζονταν από το κέρδος, την ατομική ιδιοκτησία και τις ταξικές ιεραρχίες. Κάτω από τις μετά τον καθολικό πόλεμο συνθήκες του καπιταλισμού, **είναι μη αποφασίσιμο αν η εργασία είναι παραγωγή ή καταστροφή**, καθώς είναι και τα δύο ταυτόχρονα. Για αυτόν τον λόγο, **δεν μπορεί να υπάρξει οντολογία της εργασίας**: θα πρέπει να ξανασκεφτούμε τους τρόπους της πολιτικής δράσης.

Μάχες, άρνηση, εξεγέρσεις, συνεργασία, “επανορθωτικές” δραστηριότητες, αλληλεγγύη και επαναστάσεις υπάρχουν πάντα στο τραπέζι, και η ρήξη με τον καπιταλισμό είναι σήμερα πιο αναγκαία από ποτέ, καθώς αυτό που διακυβεύεται είναι η ίδια η ζωή του είδους αλλά όλα αυτά εμφανίζονται μέσα σε ένα πλαίσιο ριζικά τροποποιημένο από την ύπαρξη της καταστροφής, που η παραγωγή κουβαλά μαζί της σαν σκιά.

Μετάφραση από το Γαλλικά από τον Eric Aldieri.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο [Revista Disenso](#), 28 Μαρτίου 2022.

¹³ Στμ. Στο πρωτότυπο: *singularities*.